

Bladgroen

een uitgave van Milieuvereniging Land van Cuijk

www.mlvc.nl
 bezig voor een beter milieu

DUURZAAM

oktober 2023

DUURZAAM

INHOUD oktober 2023

- 1** Voorwoord
- 2-3** Een duurzaam huis bouwen
- 4-5** Uw duurzame tips
- 6-7** Duurzamer? Een papieren of digitale Bladgroen?
- 8** Vogels in de tuin
- 9** Column Theo Wijnhoven over groenwassen
- 10-11** 8 Boeken over duurzaamheid
- 12-13** Geur cq stank in het Land van Cuijk
- 14-16** Regeneratieve of herstellende landbouw
- 17** Over welke toekomst voor de boer gaat het?
- 18-20** De Telos-driehoek en mountainbikers

Word lid

De milieuvereniging Land van Cuijk zet zich al ruim 40 jaren in voor een beter milieu en behoud van natuur en landschap. Kijk op onze website www.mlvc.nl om een idee te krijgen wat wij doen.

Voor een schappelijke prijs kunt u een jaar lang lid worden van de milieuvereniging. Daarvoor krijgt u ook enkele keren per jaar het ledenblad Bladgroen in de brievenbus.

Doneren kan ook!

Als lid of donateur aanmelden kan via het secretariaat:
E-mail: secretariaat@mlvc.nl

COLOFON

Bladgroen is het verenigingsblad van de milieuvereniging Land van Cuijk. Het informeert leden en anderen over natuur en milieu in de ruimste zin.

Druk: Grafisch Huis
Boxmeer.

Vragen en opmerkingen over Bladgroen kunt u richten aan:
Secretariaat MLvC
tel: 0485 451 071
email: secretariaat@mlvc.nl

Ook voor vragen over het lidmaatschap van de milieuvereniging kunt u terecht bij het secretariaat.

Op de teksten en de foto's in 'Bladgroen' rust auteursrecht. Overname van teksten (graag!) of foto's is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de milieuvereniging. Wij hebben ons ingespannen om alle gegevens zorgvuldig en correct op te nemen. De milieuvereniging aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade als gevolg van onjuistheden en/of onzorgvuldigheden ten gevolge van gebruik van deze uitgave.

De gesprekken die we gevoerd hebben met personen of organisaties zijn met hun toestemming tot stand gekomen en met hun goedkeuring in dit tijdschrift opgenomen.

Dit tijdschrift is gedrukt op 100% FSC-gecertificeerd papier.

voorwoord

Waarom een Bladgroen over duurzaamheid

Duurzaam is een van die woorden die de laatste jaren veel gebruikt maar ook misbruikt worden. In 1987 heeft de VN-commissie Brundlandt al een prima omschrijving gegeven. U komt die nog wel vaker in deze Bladgroen tegen:

Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder de behoeften van toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar te brengen.

In ecologie is duurzaamheid de eigenschap van biologische systemen om voor onbepaalde tijd divers en productief te blijven. Dus gaat het over onze leefomgeving en al wat daarin leeft.

Het zal u niet ontgaan zijn dat er heel wat afgepraat en geschreven wordt in de media over duurzaamheid. Over de invloed die de mens heeft op het klimaat en wat dat voor ons welzijn betekent. Dan zou je kunnen denken dat wij daar weinig aan toe kunnen voegen. We hopen dat mensen zijn die hun korte-termijn-belang denken te dienen door te ontkennen wat we met zijn allen aan het doen zijn. Namelijk een aanslag plegen op onze eigen leefomgeving en die van anderen. Dat de moderne mens niet in staat is om te leven in de huidige samenleving zonder een aanslag te plegen op de aarde is helaas een

feit. Die aanslag kleiner maken, beperken, en het bewustzijn daaromtrent vergroten, is ons doel.

Bij ons leeft het gevoel dat we met zijn allen op een kantelpunt van de mensheid zitten. Dat klinkt groot en misschien is het dat ook. Maar het is ook klein en we moeten juist daarin de kansen grijpen die er zijn. Dus gebruik maken van het gegeven dat een nieuwe gemeente Land van Cuijk kansen biedt om zaken opnieuw op te zetten. Kansen grijpen die andere ontwikkelingen ons bieden: een andere manier van vervoer, een andere manier van je huis verwarmen of warm te houden, een andere manier van consumeren, een andere manier van produceren. Er zijn veel ontwikkelingen in onze wereld die kennis verschaffen hoe dat allemaal kan. Dat zijn voor een individu geen grote veranderingen. Maar als het besef doordringt dat vele kleintjes een grote maken dan is de bijdrage van ieder van ons van belang.

We willen u met deze uitgave van Bladgroen inspiratie geven voor uw eigen handelen. Om daarover na te denken is nooit verloren tijd. Daarom ook hebben we onder andere twee gemeentelijke politieke partijen om een reactie gevraagd op een van de artikelen. Bedenk zelf maar wat u daarvan vindt. Het zou mooi zijn als u met het lezen in deze Bladgroen de bevestiging krijgt dat u al goed bezig bent.

Een duurzaam huis bouwen

Door Jan Reijnen

Kun je een huis duurzaam bouwen, of een duurzaam huis bouwen? Ja, dat kan, zo bewijzen Toon Strijbosch en Apoline Kleinjan in Maashees. We vroegen naar het hoe en waarom.

Om met dat laatste te beginnen: om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden bouwen ze een energie-neutrale woning.

Hoe begin je? Allereerst door kennis op te doen in literatuur en op internet. Vervolgens ontwerp je een huis, dat door een architect wordt getekend. De materialen die gebruikt worden moeten natuurlijke materialen zijn. Bij dit huis is dat niet voor 100% het geval (er zijn financiële grenzen): onder de betonnen vloer liggen tempex-platen, en het dichtpuren gebeurt met Pur-schuim. Alle andere materialen zijn wel natuurlijke materialen.

De muren -ongeveer 50 cm. dik- zijn niet van steen, maar van hout (en houtwol). De binnenmuren worden gestuct met het natuurlijke materiaal kalk, dat -in tegenstelling tot gips- ademend is. Er wordt geen folie gebruikt, waardoor eventueel vocht naar buiten kan. Het hout aan de buitenkant is gestoomd, waardoor er geen vocht kan intrekken; dit hout hoeft verder niet meer behandeld (geschilderd) te worden. De isolatie van dit huis zal een stuk hoger zijn dan het bouwbesluit voorschrijft.

Het huis wordt mede door de zon verwarmd, met de ramen vooral

op het zuidwesten georiënteerd. Er zal elektrisch gekookt worden en voor de benedenverdieping is er een warmtepomp, die ook voor verkoeling kan zorgen. Op het dak liggen voldoende zonnepanelen voor de all-electric woning en een elektrische auto.

Boven de ramen (van triple glas) beneden is er een houten zonwering die in de zomer, als de zon hoog staat, het teveel aan zonlicht tegenhoudt, en in de winter, als de zon laag staat, het zonlicht gemakkelijk binnen laat. Op de bovenverdieping kan het teveel aan zon worden tegengehouden door schuifluiken; daardoor is koelen niet nodig.

Het energiegebruik van een dergelijk huis (met goede isolatie) is minder dan dat van een stenen huis. Bovendien levert deze manier bouwen veel minder (bouw)afval op en is er ook veel minder transport nodig. Het huis wordt als een bouw pakket geleverd met prefab wanden. In het bouw pakket zijn nagenoeg alle materialen opgenomen die je nodig hebt om het huis op te bouwen. Op deze manier kun je zelf veel doen (mits je uiteraard handig bent). In 4 weken tijd was dit huis wind- en waterdicht. Voor de totale bouw tijd is anderhalf jaar uitgetrokken.

De gemeente Land van Cuijk werkte bij de vergunningverlening goed mee. En de kosten? Die zijn vergelijkbaar met die van een stenen huis.

Mensen die geïnteresseerd zijn, zijn van harte welkom om te komen kijken in Maashees. 🌍

Duur-

We vroegen de leden van de milieuvereniging om tips om

zame

duurzaam te leven. Sommige tips kennen we wellicht al,

tips

andere misschien nog niet.

Buitenshuis

- Afkoppelen van regenpijpen en opvangen van regenwater in IBC vaten.
- Mocht je spouwmuurisolatie niet verbeterd kunnen worden (spouw te eng, spouw sterk vervuild): snelgroeiende, liefst biologisch gekweekte klimplanten tegen betonijzermatten die aan de gevels bevestigd zijn; je creëert een min of meer stilstaande luchtlaag tussen planten en gevel en dat isoleert ook redelijk.
- Nee-nee of nee-ja sticker op je deur, dit scheelt 34 kilo drukwerk per jaar per huishouden.
- Als je zonnepanelen hebt: overdag wassen en andere stroom vretende dingen doen.
- Huis isoleren!

Binnenshuis

- Eerst op Marktplaats of andere tweedehands sites kijken voor je iets aanschaft. Eigenlijk is

alles wat een mens wil hebben tweedehands te koop, en soms nog nieuw of zo goed als nieuw in de verpakking. En als van je iets af wil, ook op Marktplaats zetten.

- Stekkers met aan/uit schakelaar toepassen om 'stand-by' apparaten ook echt uit te kunnen schakelen (denk aan wasmachines, TV, geluidsapparatuur, magnetron).
- Warme kleding dragen als het kouder wordt, of thermo-ondergoed: je kunt dan de thermostaat 3 á 4 graden lager zetten. De kwaliteit en prijs van thermo-ondergoed maakt niet veel uit: de isolerende werking zit 'm vooral in de extra luchtlaag die je creëert.
- Minder lang douchen (hang een klok of zandloper op in de douche).
- Emmer onder de kraan in de zomer, om al het afvalwater op te vangen, hier kun je prima je gras en je planten water mee geven.
- Emmer onder de douche voordat de douche warm is, daar bijv. je toilet mee doorspoelen.

- 60% Besparende douchekop.
- Alle kranen kun je gemakkelijk waterbesparend maken door er een speciaal ringetje voor te kopen.
- Met meerdere mensen in bad.
- Planten water geven met badwater.
- Als je iets uit de vrieskist haalt, leg het in koelkast, dan hoeft je koelkast minder hard te werken om op temperatuur te blijven.
- Experimenteer met minder vaak je haren wassen en deo gebruiken, stimuleer natuurlijk herstel.
- Shampoo bar, zeepblok i.p.v. douche-crème.
- Biologisch afbreekbare handzeep, navulzakken.
- Menstruatie cups.
- Wattenschijfjes/staafjes zonder plastic of uitwasbaar.
- Composteerbare navul- of herbruikbare capsules voor de Nespresso, of gewoon koffie zetten met papieren filter.
- Ecologische schoonmaakmiddelen.
- Natuurazijn i.p.v. schoonmaakazijn.

Boodschappen

- Maak zoveel mogelijk gebruik van statiegeld flessen voor zuivelproducten, dat scheelt veel afval.
- Doe boodschappen op de fiets, gebruik een fietskar voor grote boodschappen. En als je met de fiets gaat dan heb je meestal geen last van parkeerproblemen.

Tuin

- Ga naar de lokale pluktuin, of begin je eigen moestuin.
- Gebruik geen normale potgrond: de grootste boosdoener in vrijwel alle potgrond is niet kunstmest, maar turf. Dat is gedroogde veen-

grond en bestaat uit verrotte plantenresten, die duizenden jaren zijn bewaard in een natte bodem. In veen zit drie keer zoveel van het broeikasgas CO₂ opgeslagen als in alle bosgebieden samen. Zolang het veen onder water blijft, is er niets aan de hand. Maar zodra het wordt afgegraven, komt de CO₂vrij. Bovendien verdwijnen daarmee ook de bijzondere ecosystemen van de veengebieden. Dus ook geen biologische potgrond, daarin is alleen de kunstmest biologisch. Een goed alternatief is kokospotgrond, of eigengemaakte potgronds

- Geen 'gewone' bloemen meer (want er worden ontzettend veel bestrijdingsmiddelen gebruikt), maar biologische bloemen uit Nederland.

- Composteren van GFT in de tuin.

Vervoer

- Minder vliegen (hoeft niet nooit meer, maar eens in de zoveel jaar en dan extra genieten! En daarbij, dichtbij en in Nederland zijn ook hele mooie plekjes).
- Vaker op de fiets of met de trein.
- Duurzame autobanden en duurzame fietslampjes.

Voor wie meer wil weten

<https://klooker.nl> website met tips om duurzaam te leven. Welke producten kun je kopen waarvan al is uitgezocht dat ze onder goede arbeidsomstandigheden, met weinig ecologische impact en zonder dierenleed zijn geproduceerd.

<https://nudge.nl> voor iedereen die concreet aan de slag wil voor een betere wereld.

<https://loopedgoods.com> een verrassende verzameling producten voor consument en bedrijfsleven. Deze producten dragen bij aan een circulaire samenleving: gemaakt van restmateriaal of zetten aan tot een duurzame levensstijl.

Een papieren Bladgroen

Het doel is niet om een tijdschrift te maken, maar om betrokkenen te informeren en te verbinden.

Duurzame voordelen van een papieren Bladgroen

- Papier wordt gemaakt van hout, een natuurlijk en hernieuwbaar materiaal. Papier blijft levenslang koolstof opslaan.
- Papier is goed te recyclen.
- Bladgroen wordt lokaal gedrukt, in Nijmegen.

Nadelen van een papieren Bladgroen

- Het kappen van de bomen, het transport van de bomen (CO₂ uitstoot), het maken van papierpulp, het vergt allemaal veel energie. Per kilo papier is ongeveer 1 liter brandstof nodig, en om één A4'tje papier te maken is ook nog 10 liter water nodig.
- Papier kan goed gerecycled worden, maar veel klanten accepteren geen grijs 'kringlooppapier', zodat er milieuverontreinigend papierbleekmiddel gebruikt wordt. Er wordt naarstig naar alternatieve grondstoffen voor papier gezocht. Papier gemaakt van landbouwafval bijvoorbeeld. Het meest duurzame voor Bladgroen zou papier van gras van landbouwbedrijven uit het Land van Cuijk zijn. Technisch kan het heel goed.
- Drukinkten worden veelal van olie gemaakt, met schadelijke oplosmiddelen. Bio-inkten op plantaardige basis zijn in opmars, maar nog lang niet overal geaccepteerd.
- De distributie van gedrukte nummers Bladgroen kost energie.

Duurzame voordelen van een digitale Bladgroen

- Er worden geen bomen speciaal voor het tijdschrift gekapt.
- Er worden druk- en verzendkosten uitgespaard.

Nadelen van een digitale Bladgroen

Digitaal lijkt, behalve 'gratis', ook vrij van milieuoetafdruk.

Maar:

- Schermtijd kost energie. Een e-mail met bijlage lezen veroorzaakt net zo veel CO₂-uitstoot als het opwarmen van water voor 1 kop thee. Een filmpje downloaden nog meer.
- Computers / tablets gebruiken energie.
- Het maken van de apparaten (laptop, computer) kost grondstoffen. Bovendien zijn voor de productie van het digitale apparaat chemicaliën en schaarse metalen nodig. Die metalen worden vaak gewonnen in landen waar de milieubescherming gebrekkig is.
- Internetservers gebruiken energie.
- Data-opslag kost veel energie (en grondstoffen). Vooral het koelen kost veel energie. In 2023 zal ongeveer 15% van alle elektrisch opgewekte energie 'verdwijnen' in deze industrietaak. En de vraag groeit snel.
- Er is een grote berg groeiende e-waste (elektronisch afval), de snelst groeiende soort afval waar nog maar heel weinig van gerecycled wordt. In de afgedankte apparaten worden schaarse metalen als goud, koper, nikkel, kobalt, indium, palladium en neodymium

of een digitale

Voor veel lezers staat het antwoord op deze vraag bij voorbaat al vast: Natuurlijk is een digitale Bladgroen een stuk duurzamer, want een papieren bladgroen wordt van dode bomen gemaakt.

Voor alle Bladgroenverslinders zetten we de feiten op een rijtje.

Wat is duurzamer?

- gebruikt. Over 10 jaar zal de e-waste verdrievoudigd zijn.
- Als de Bladgroenlezer niet online is, dan wordt het tijdschrift niet gelezen.

Conclusie

Papieren media en digitale media zijn wat betreft milieuoetafdruk eigenlijk niet echt te vergelijken, omdat er niet een milieuparameter is om beide op te vergelijken.

Een papieren Bladgroen is niet geheel duurzaam te noemen, een digitale Bladgroen echter ook niet. We kunnen wel stellen dat een half uur lezen in een digitale Bladgroen een even grote footprint heeft als het lezen van de papieren Bladgroen. Dus als we onze papieren Bladgroen ook (of uitsluitend) online plaatsen, doen we niet vanzelfsprekend ons goede milieuwerk beter.

Behalve naar het duurzaamheidsaspect kan ook naar andere voordelen gekeken worden:

In print:

- Leesbaarheid: Papier leest nog altijd prettiger dan van een beeldscherm.
- Duur: Veel mensen nemen de tijd voor het lezen van een tijdschrift. Een papieren Bladgroen is geduldig en wacht rustig tot het moment dat jij tijd hebt om het (opnieuw) in te kijken.
- Schaduwlezers: Gezinsleden, collega's lezen vaak mee.
- Bewaarfunctie: Een tijdschrift lees je vaak niet in één keer uit, maar bewaar je. Een online Bladgroen lees je meestal één keer (als je het al aanklikt).
- Bereik hoger: Als je weet wie je doelgroep is en je hebt een goede adreslijst, is je bereik hoger.

Online:

- Je kunt meten wat er gelezen wordt en daarop sturen.
- De productietijd is korter.
- Online Bladgroen is makkelijker te verspreiden en breder inzetbaar dan een geprint Bladgroen.
- Een online magazine is makkelijk uit te breiden of op te splitsen voor verschillende doelgroepen.
- Er kan dynamische content toegevoegd worden, zoals film of audio (al vindt niet iedereen dit prettig).
- Een digitaal Bladgroen kan het startpunt zijn voor meer acties.
- Een afweging om Bladgroen digitaal te maken kan zijn dat het tijdschrift dan (zeer) interactief kan zijn en een eigentijdse uitstraling heeft. Dit uitsluitend uit kostenbesparende overwegingen doen is echter kortzichtig, zie voorgaande argumenten.

Het is ook mogelijk dat de Bladgroenlezer helemaal geen papieren of digitaal tijdschrift wil lezen. Misschien wil deze wel gewoon nieuwsberichten op een site op het moment dat er nieuws is.

Het doel is niet om een tijdschrift te maken, maar om betrokkenen te informeren en te verbinden.

Dataverkeer vergroenen en verduurzamen is niet simpel te verwezenlijken, zolang de grote spelers (Amazon, Netflix, enz.) via dubieuze certificaten grijze stroom groen maken.

Vogels in de tuin

Door Wygard Braspenning

Voor de december uitgave van Bladgroen stuurde ik een aantal foto's aan Marie-José, onze vormgever. Zij gebruikte een paar van die foto's, o.a. als voorpagina en als achterpagina. Bij die foto's stonden wat korte tekstjes. Die konden natuurlijk niet op voor- of achterpagina geplaatst worden. Dus: hierbij.

Iedere ochtend kwettert onze Portugese laurierstruik: 10 tot 20 huismussen. Het zijn kolonievogels. Tot voor een jaar of drie zagen wij nauwelijks huismussen in onze tuin. Toen, ineens, waren ze er. En wij dachten: mooi zo, het gaat kennelijk goed met de huismus. Maar ook hier was de aanname de moeder van alle vergissingen. Uit de nationale tuinvogeltellingen van de laatste jaren bleek dat het juist slecht gaat met de huismus. Geen idee waarom ze opeens wel in groten getale in onze tuin opdoken.

Vooropgesteld: ik weet weinig van fotografie. Wel dat je het best 'met de zon in de rug' kunt knippen. Ik dacht: laat ik eens wat experimenteren, want met de lage winterzon vond ik het er best mooi uitzien, die silhouetten. Wat ik

wel geleerd heb inmiddels is dat een foto met zoom, in dit geval van één huismus, bijna altijd beter uitpakt dan wanneer je de hele struik met tig vogels probeert vast te leggen.

Bij de foto op de achterzijde van de vorige editie. Hier staat onze ginkgo op. De foto is genomen ergens in de tweede helft van november. Prachtig in het geel. Vorig jaar was ie in november helemaal kaal. Klimaatopwarming? Nou, dat is echt te kort door de bocht. Dan moet je die ontwikkeling voor minstens een jaar of tien opvolgen. Maar opvallend is het wel.

Wat heb je nou eigenlijk nodig om een foto te maken waar je zelf plezier aan beleeft? Ik heb een redelijke, niet al te dure camera (Canon Ixus), wel met een goede zoomfunctie. En vooral nodig: geduld. De foto van het mannetje van de gekraagde roodstaart -met dank aan Sovon, de club voor vogelonderzoek- heb ik genomen, nadat ik een tuinstoel had gezet op de plaats waar ik twee mij onbekende vogels een paar keer in de tuin had gezien. Stoel, fototoestel, stil zitten en geduld: na een kwartiertje had ik een paar foto's genomen. Ik kan iedereen geduld aanraden: je ziet veel meer dan je verwacht had en het is volgens mij nog goed voor je gezondheid ook.

Een nieuwe gast aan de Kampse Plas in Haps. Sinds enkele weken vist hier de grote zilverreiger. De twee blauwe reigers die hier al jaren komen vissen, probeerden hem (of haar) weg te jagen, maar dat gaven ze na een paar dagen op. We konden hem maar heel moeilijk op de foto vast leggen, want hij was erg schuw. Totdat hij boven op de populier, zo'n twintig meter van onze voordeur, kwam zitten. Bedankt! Door het raam: klik, en vastgelegd.

Groenwassen

Door Theo Wijnhoven

Voor wie wel eens in een hotel overnacht heeft, is waarschijnlijk een kaartje in de badkamer wel bekend. Op dat kaartje staat dat je handdoek na gebruik op de grond leggen betekent: in de was doen. Wil je de handdoek nog gebruiken dan kun je hem weer ophangen. Daarmee wordt het milieu ontzien want er zal minder gewassen worden. Er is niks mis mee dat de exploitatie van het hotel ervan meeprofiteert. Het schijnt dat de term 'greenwashing' hieruit ontstaan is. Inmiddels zijn de directies van veel bedrijven tot het inzicht gekomen dat 'het milieu' een mooi verkoopargument is. Op je pakje boter 'bio' zetten, zal altijd wel een doelgroep aanspreken. Terwijl het niet snel iemand zal afschrikken. Vaak is het mij niet duidelijk wat 'bio' op producten in de supermarkt eigenlijk inhoudt. Maar de afdeling van veel bedrijven zijn druk met dit soort bedenksels.

Een stap verder gaat een bedrijf als Shell dat na de winstverdubbeling afgelopen jaar van 38,4 miljard euro tot een investering van 4 miljard komt in 'duurzaamheid'. De enorme winst leidt tot de conclusie dat 'fossiel' flink winstgevend is en dat ze daar dus mee door moeten gaan. De afdeling doet zijn best om die vier miljard in de publiciteit te brengen om de groene ambities over te laten komen. Shell was al niet het bedrijf waar ik aan denk als het om duurzaam gaat. Dat de 'groene' investering vooral ten dienste staat van ontwikkelingen waar Shell bij wil zijn om in de toekomst niet buiten spel te staan lijkt me duidelijk. Bedenk dat de andere bedrijven in de oliesector, zoals Exxon en BP, net zo handelen.

Uiteindelijk blijkt bij veel ontwikkelingen de financiële opbrengst leidend te zijn. Dat de elektrische auto beter is voor het milieu dan zijn fossiel-aangedreven voorganger lijkt overduidelijk. Bij nader inzien ligt dat wat ge-

nuanceerder. De mijnbouwactiviteiten voor de accumulatie van materialen zijn bepaald onvriendelijk voor mens en milieu. De productie zelf vraagt relatief veel energie. De gebruikte stroom is vaak toch van fossiele herkomst. De hoge aanschafprijs maakt dat niet iedereen zich de aanschaf van zo'n auto kan veroorloven. Alweer een punt waarop de tweedeling van de samenleving tot uiting komt. Een beperkte groep mensen kan er aan meedoen en heeft er voordeel van. Kijk de mensen die de overstap naar een dergelijk duurzaam bestaan niet kunnen betalen er niet op aan.

Hét recept voor duurzaam is feitelijk heel kort: minder. Minder van alles. Of het nu mobiliteit, bio-industrie, reiswereld, sport of wat dan ook is. Het is wel het moeilijkste recept. Het kopen van een elektrische auto dient vaak om met een gerust geweten toch onze kilometers te kunnen maken. We steunen de acties van reguliere boeren omdat die zeggen dat we anders geen eten hebben. Zelf denken de boeren dat alles wat ze doen per definitie groen is. We hebben vakantie zo hard nodig dat we ervoor in de rij gaan staan op Schiphol, het schijnt niet aantrekkelijk te zijn om vakantie dichtbij huis te vieren. We bedrijven sporten -soms duurzaam vaak niet- en organiseren wedstrijden over de hele wereld om onze eigenwaarde op te krikken. Zelfs als supporter reizen we daarvoor de wereld rond. Dan kan en wil ik dat allemaal niet groen noemen. Sportcompetitie zou overigens nuttig kunnen werken als de vervanger van de oude stammenoorlogen. Of het echt zo werkt heeft het afgelopen jaar mij niet bewezen.

Het valt vaak niet mee om 'groenwassen' te herkennen. Het uitgangspunt 'minder' is makkelijker te herkennen en voor meer mensen betaalbaar. Ik geef toe dat het mij ook niet altijd lukt om daarvan uit te gaan. Het geeft een beetje troost dat ik niet de enige ben.

8 Boeken over duurzaamheid

Low Impactman

Auteur: Steven Vromman

Low impact leven wil zeggen dat je geen overbodige spullen in huis haalt.

Steven Vromman is vooral in Vlaanderen door zijn blog en documentaires bekend als 'Low impact Man'. Al jaren experimenteert hij om goed te leven met een minimale ecologische voetafdruk.

In dit boek gaat hij op een overzichtelijke en praktische manier in op concrete mogelijkheden om je eigen ecologische impact te verkleinen. In een oogopslag wordt duidelijk wat je kunt doen voor een beter en vaak ook goedkoper leven mét respect voor onze planeet. Naast ecologische achtergrondinformatie en concrete tips krijg je in het boek hulpmiddelen om zelf aan de slag te gaan. De actie om het boek aan te schaffen is op zich al geen overbodige investering.

"Stop met klagen over opwarming van de aarde, energieschaarste, verlies aan biodiversiteit, de crisis in ons hoofd en in de samenleving", zegt hij tegen activisten, wereldverbeteraars, twijfelaars en sceptici. "Tijd om er wat aan te doen". En dat is ook de titel van een ander boek van hem: 'Stop met klagen'.

en nog veel meer.

Het boek leunt sterk op groen en ethisch leven, op goed doen en je goed voelen tegelijk.

Dit moet je liggen, maar het is wel een zeer onderhoudend boek.

Hoe gaan we dit uitleggen

Auteur: Jelmer Mommers

Wie dit boek niet kent heeft de laatste tijd –wat betreft duurzaamheid– onder een steen geleefd. Klimaatjournalist Jelmer Mommers beschrijft op een indringende manier over klimaatverandering, over de gevolgen daarvan, over hoe wij de natuur zijn vergeten en wat we er zelf aan kunnen doen.

Een boek over hoe het –nou écht– zit met de broeikasgassen en de opwarming van de aarde. De schrijver drukt ons met de neus op de feiten en laat zien hoe ernstig dit probleem is.

Maar Jelmer Mommers gaat ook in op de oplossing: wij hebben onze toekomst in handen, we kunnen samen verandering teweegbrengen als we doorzetten. Hij schetst hiervoor verschillende inspirerende toekomstscenario's.

En het boek is zo goed geschreven dat het jouw inspireert aan je kinderen en kleinkinderen uit te leggen wat jij doet aan een betere toekomst.

Het boek is ook als audioboek beschikbaar.

Duurzame ontwikkeling (een inleiding)

Auteur: Bram Wondergem

Wat is duurzame ontwikkeling? Voor de één gaat het om klimaatverandering, voor de ander over biodiversiteit, circulaire economie, sociale ongelijkheid of maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Dit boek geeft een inleiding in het thema duurzame ontwikkeling: wat zijn de kernvraagstukken en de mogelijke oplossingen? Wat is een collectieve opgave en wat kan ik als individu bijdragen aan een duurzame wereld?

De auteur illustreert de samenhang aan de hand van het zogenaamde Triple P-model: people, planet, profit. Verder betreft hij de Sustainable Development Goals (SDG) van de VN als leidraad voor de oplossingsrichtingen.

DIT IS EEN GOEDE GIDS

voor een duurzame lifestyle

Marieke Eyskoot

Kleding, verzorging, eten, wonen, werken, vrije tijd, tips, winkels, merken & plekken

Dit is een goede gids (voor een duurzame levensstijl)

Auteur: Marieke Eyskoot

Dit is een héél uitgebreide gids (een naslagwerk eigenlijk) voor wat je kunt doen aan klimaatverandering en hoe je kunt bijdragen aan een betere wereld. De laatste editie is uit 2021.

Wil je nóg bewuster leven en nóg meer weten wat je daadwerkelijk kunt doen (zodat je keuzes ertoe doet) om klimaatverandering tegen te gaan en gelijke rechten te realiseren? Dan is dit een prima boek voor een duurzame lifestyle, boordevol praktische en positieve tips op het gebied van kleding, verzorging, eten, wonen, werken en vrije tijd.

In dit boek staan ook een aantal informatieve pagina's over grote bewegingen (antiracisme, milieuactie) en interviews met toonaangevende koplopers. Verder baanbrekende initiatieven, praktische do's en don'ts, zero waste-suggesties, wereldwijde duurzame merken, (online) winkels

duurzaamheid

Het boek is behalve een leesboek ook een studie- en leerboek en daarom interessant voor het onderwijs, het openbaar bestuur, voor bedrijven en voor werkers in de natuur en milieuhoek.

Het is allemaal de schuld van de chinezen

Auteur: Tine Hens

Een zelfhulpboek bij klimaatverwarring. De Belgische schrijfster neemt in haar boek tien dooddoeners over het klimaat als uitgangspunt en klopt hiermee aan bij allerhande klimaatwetenschappers.

Enkele van die dooddoeners: 'Wij zijn te klein om het verschil te maken, dus het is de schuld van de Chinezen want die zijn met zoveel méér', 'Het klimaat is altijd veranderd!', 'Technologie zal ons redden', 'We gaan toch niet terug naar de middeleeuwen?', 'Planten in de natuur zijn heel tevreden met meer CO2'.

Ook een leuke: 'Niet het klimaat maar de overbevolking is het probleem'. De schrijfster pareert die laatste opvatting met het antwoord: 'Een zesde van de wereldbevolking is zo arm dat hun ecologische voetafdruk kleiner is dan die van onze koelkast'. Eigenlijk komen de dooddoeners (de onwaarheden) altijd op hetzelfde neer: maak je geen zorgen, of: laat anderen het probleem oplossen.

Het boek gaat er uiteindelijk over dat het sprookje van 'vooruitgang door meer en groter' in het Westen uitgeleefd is.

Duurzaam zijn moet je durven

Auteur: Hilda Feenstra

"Het is allemaal een kwestie van durven. Je moet onder ogen durven zien hoe we er nu voor staan, hoe ons voorbestaan wordt bedreigd door de manier waarop we omgaan met onze planeet en met elkaar. Er is ook durf voor nodig om te blijven geloven dat het anders kan, ook als je omgeving je (eerst) niet serieus neemt", zegt Hilda Feenstra. Elke dag doen zich kansen voor om een verschil te maken in de wereld.

Het is zoveel comfortabeler om je kop in het zand te steken, schrijft Feenstra, maar wie de moed heeft om de realiteit onder ogen te zien én die te gaan veranderen, kan dromen waarmaken.

Dit boek wakkert die moed aan en daagt iedereen uit om een steentje bij te dragen aan een betere samenleving, door zelf na te denken, bewust te leven en de goede keuzes te maken.

De verborgen impact

Auteur: Babette Porcelijn

Als duurzaam leven in het nieuws is gaat het vaak over de verwarming een graadje lager of korter douchen. Dit soort voorbeelden gaan over de impact die we direct om ons heen zien. 'De Verborgene impact' gaat over de verborgen klimaat-impact die we nou juist niet zien, maar die wel het resultaat is van onze levensstijl. Die schoorstenen zien we wel roken, maar welke klimaatimpact heeft de aankoop van een nieuwe televisie nu precies? Dit boek neemt je mee in een boeiend onderzoek naar de verschillende onderdelen in (productie-)processen die vaak voor de consument verborgen blijven. Geheel onderbouwd met onderzoek en cijfers. Je kunt eventueel ook jouw eigen verborgen impact berekenen met de bijbehorende online tool.

Volgens Babette Porcelijn is de verborgen impact top 10: Spullen, vlees, wonen, auto, plantaardig, vis & drinken, vliegen, kleding & textiel, zuivel & eieren, badkamer, OV.

Tot slot

Sapiens

Auteur: Yuval Noah Harari

Een veelgeprezen boek, dus wellicht heb je het al gelezen. Het gaat niet specifiek over duurzaamheid, ook niet over 'de mens', maar over de impact van de mens. De schrijver neemt je mee op zijn indrukwekkende zoektocht naar waar wij vandaan komen en hoe we zijn geworden, zoals we nu zijn. Een verhelderend boek, dat onze impact op de wereld nog eens goed onderstreept.

Uit het boek: 'Zeventigduizend jaar geleden was Homo sapiens nog een onbeduidende diersoort die zo'n beetje zijn eigen gangetje ging in een uithoek van Afrika. In de millennia daarna veranderde hij zichzelf in de absolute heerser van de planeet en de grootste nachtmerrie van het ecosysteem.'

Na de woorden nu de daden?

We werden in Nederland zo'n tien jaar door Rutte geregeerd. Zijn partij heet een liberale partij te zijn. We kennen de VVD als de partij met een heilig geloof in 'de markt' en zo weinig mogelijk overheidsbemoeienis. Er zijn verschillende stromingen in het liberalisme. Je ziet dat internationaal en ook in Nederland. In Groot-Brittannië had je Thatcher en in de USA Reagan als voorvechters van het conservatief-liberalisme (neo-liberalisme genaamd). Typisch dat men in deze landen onder de term 'liberal(s)' respectievelijk de sociaaldemocraten of de Democraten schaarde (geldt alleen voor de VS). In Nederland schaarde men de VVD onder het rechts-conservatieve kant van het liberalisme. Dat is helemaal duidelijk als je ziet dat D66 ook een liberale partij wordt genoemd. Deze partij is links-liberaal te noemen.

Het liberalisme gaat uit van een maximale vrijheid voor het individu, zonder de vrijheid van de ander aan te tasten. Wat nogal op de achter-

https://liberaal-lvc.nl/wp-content/uploads/2021/08/Verkiezingsprogramma_Liberaal_LVC-2022-2025.pdf
<https://www.cda.nl/landbouw>
(Kamerstukken II / 2005/06, 30 453, 8 en 23).

grond is geraakt, is de vrijheid van die ander. Interessant is dat Liberaal Land van Cuijk dit met zoveel woorden zegt in haar verkiezingsprogramma. Even naar het Land van Cuijk. Als een boer zijn bedrijf wil uitbreiden terwijl daardoor zijn burens in de stank komen zitten, heeft de boer de maximale vrijheid gekregen, maar de buurman heeft niet meer de vrijheid om in zijn tuin te zitten. Er zijn veel situaties waarbij de vrijheid van de één binnendringt in de slaapkamer van de ander. Het raam moet dicht vanwege de stank. Op 14 september 2022 heeft de rechtbank in Den Haag hierover een baanbrekende uitspraak gedaan (ECLI:NL:RBDHA:2022:9119). Als mensen heel ernstig in de stank zitten, wordt het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) geschonden: artikel 8. Dit is in de vorige editie van Bladgroen uitvoerig besproken. De Nederlandse Staat is hiervoor verantwoordelijk en moet in beginsel de schade vergoeden. Het zou volgens de staatssecretaris Vivianne Heijnen (CDA) gaan om zo'n 2000 gevallen in Nederland. Als je de waardedaling van de woning én afname leefgenot bij elkaar optelt, zou het wel

eens kunnen gaan om een ton per casus.

Maar niet alleen de Nederlandse Staat had invloed op de te ruime normstelling in de Wet Geurhinder Veehouderij (WGV), ook de vijf voormalige gemeenten in het Land van Cuijk. En ook gemeenten zijn gebonden aan het EVRM. Moeten het College en de gemeenteraad zich nu zorgen maken om de begroting van 2024? Het is duidelijk geworden dat Rutte c.s. binnen het liberalisme de rechtse kant is op gegaan. Ikke, ikke en de rest....? Ja bijna letterlijk.

Maar ook het CDA is niet meer de middenpartij die het ooit was. En dat het boerenbelang daar goed ondergebracht was, is niet eens een publiek geheim. Fervent strijder hierin was Koopmans samen met Oplaat (VVD), die samen een prominente rol hebben gespeeld. En het kraakt binnen het CDA. Gedwongen door de rechter moet men aan de bak op het stikstofdossier. Niet van harte en dus worden er binnen de coalitie allerlei geitenpaadjes opgezocht. Daar komt het stankdossier nog bij. En Brussel is het mestdossier helemaal zat. Kortom, de huidige rechtse regering wordt gedwongen een ander beleid uit te voeren. Met

als gevolg meer electorale ruimte op rechts. En vaak stemmen mensen op kandidaten, die dingen zeggen die de mensen snappen. Dat het niet kan of waar is, doet er dan niet toe.

En nu is ons gemeentebestuur aan zet. Interes-

sant is of de nieuwe bezems schoon vegen. We vroegen het CDA en Liberaal Land van Cuijk om een reactie. Hoe lossen zij de geurhinder op waar veel inwoners in het Land van Cuijk ernstig door gehinderd worden?

Reactie CDA land van Cuijk

De afstand tussen de primaire landbouw en de burger is gegroeid. In onze gemeente is een relatief hoge concentratie veehouderij gevestigd. Dit leidt tot zorgen over, geur, volksgezondheid en milieu. Er zijn echter ook mogelijkheden. De landbouw zit in een enorme transitie. Je ziet bedrijven die zich kleinschalig richten op speciale markten en ook stoppen agrariërs met hun bedrijf. De geurwetgeving heeft een 50% regeling in de wet gebouwd, waarmee bij elke overbelaste situatie er toch

mogelijkheden zijn om als agrarische ondernemer stappen te zetten, bij iedere stap zal een geurreductie van 50% toepast moeten worden, op de ondernemer zijn kosten en niet die van de gemeenschap (een win-win situatie). Onze speerpunten van het CDA in het kort: De gemeente zorgt voor een vitaal buitengebied, in een samenspel. Ook wordt actief samenwerking gezocht met samenwerkingsverbanden (bijv. milieuvereniging). De gemeente jaagt initiatieven en projecten aan door een

programmatische aanpak. De gemeente investeert in duurzame en verrijkte landbouw en stimuleert de lokale economie. De gemeente maakt slim gebruik van de transitie en innovatie in de landbouw en gaat daarmee voortvarend en positief aan de slag. Waar mogelijk worden nieuwe ontwikkelingen op het gebied van geur gestimuleerd en mogelijk gemaakt. De gemeente voert gericht vab-beleid, die sloop of herbesteding (wonen, recreatie, huisverkoop) realiseert.

Reactie van Liberaal LVC

Wat Liberaal LVC betreft bespreken we dit onderwerp mét elkaar, in het openbaar, in commissie- en raadsvergaderingen. Maar goed, de milieuvereniging vraagt om een reactie, bij dezen: Geur is een moeilijk te meten en subjectieve beleving. Als Liberaal LVC willen wij ruimte in letterlijke en figuurlijke zin voor zowel onze inwoners als ook de (agrarische) ondernemers. Boeren en burgers leven samen in het buitengebied. We weten dat dit soms tot

conflictsituaties leidt. De landbouw zit in een grote transitiefase en is al grote verbeterlagen aan het maken. Daarbij zal door het aantal 'stoppende' veehouderijbedrijven de milieubelasting verlaagd worden. Wij zijn ons ervan bewust dat, ondanks de krimp in de markt, geurbelastende objecten zullen blijven bestaan. We moeten bezien hoe per specifiek bedrijf passende maatregelen c.q. oplossingen toe te passen zijn. Hoe dan ook is het in gesprek blijven met elkaar van essentieel belang.

De bestaande regelgeving biedt agrarische ondernemers bij geuroverbelaste situaties middels een '50%-regeling' ontwikkelmogelijkheden. Dit leidt onder de streep tot een reductie van geuremissie. Want ondernemers kunnen binnen de bestaande regelgeving niet uitbreiden zonder óók milieuwinst te behalen. De gemeente weegt de belangen van agrariërs en burgers en wordt hierbij geleid door landelijke en provinciale wetgeving. Wij vinden een objectieve waardering van geur noodzakelijk.

Over regeneratieve of herstellende landbouw

Door Rita Keymeulen

Samenvatting van het boek Gabe Brown: Rijke Grond. Minder werk, meer opbrengst. Unravel Publishers, Barneveld, 2021, 254 blz. www.unravelpublishers.nl

Gabe Brown, een boer uit Noord-Dakota (V.S.), beschrijft in zijn boek hoe hij op zijn boerderij geleidelijk omschakelde van een traditionele, agro-industriële werkwijze naar herstellende of regeneratieve landbouwmethoden. Zijn filosofie heeft veel aandacht gekregen van boeren over de hele wereld en heeft geholpen om bewustzijn te creëren voor de voordelen van natuurlijke landbouwpraktijken. Hij is een veelgevraagd spreker en docent en hij deelt zijn kennis en ervaring graag met anderen in de sector.

Brown begint met de beschrijving van zijn persoonlijke reis als boer. Na zijn landbouwstudie nam hij het bedrijf van zijn schoonouders over en werkte aanvankelijk volgens de geldende conventionele landbouwpraktijken, met toepassing van kunstmest, chemische bestrijdingsmiddelen, het diep omploegen van de grond en monoculturen. De eerste vier jaar kende hij grote tegenslagen als gevolg van ziekten, plagen, bodemdegradatie en barre weersomstandigheden. Zijn bedrijf stond op de rand van het faillissement. Hij kon kiezen tussen twee opties: stoppen of veranderen. Maar van kindsbeen af was het zijn grote droom geweest om boer te worden. Dus koos hij voor de tweede optie.

Hij begon te onderzoeken hoe hij zijn bedrijfsvoering anders kon aanpakken. Door jaar na jaar te experimenteren en scherp te observeren kwam hij erachter dat samenwerken met de natuur, in plaats van haar te bestrijden, leidde tot het herstel van een gezonde en robuustere bodem, tot een toename van de biodiversiteit en tot grotere financiële winst.

Hoofdstuk na hoofdstuk beschrijft Brown hoe hij op zijn bedrijf geleidelijk de overgang van conventionele naar regeneratieve landbouw heeft uitgevoerd. Door het planten van een verscheidenheid aan ge-

wassen en daarbij te blijven experimenteren met verschillende zadenmengsels, door het aanbrengen van compost, door het behouden van organische stof in de bodem en door het steeds verder beperken van chemische bemesting, werd de bodemstructuur versterkt, de neerslag beter opgenomen, de bodemvruchtbaarheid verbeterd en een diverse en gezonde bodembioïecologie gecreëerd. Hij laat zien hoe landbouwdieren, runderen, varkens, kippen en schapen een positieve bijdrage leveren in het regenereren van zijn landbouwgronden. Hij biedt ze natuurlijk voedsel aan en vermijdt overbegrazing. En hij benadrukt ook het belang van biodiversiteit op het bedrijf: het creëren van een gezonde leefomgeving voor insecten, vogels en andere dieren draagt bij aan de natuurlijke bestrijding van plagen. Het uiteindelijke resultaat is dat de hoeveelheid werk op de boerderij vermindert, de opbrengst per hectare en per dier iets verkleint maar dat de financiële winst per hectare en per dier aanzienlijk stijgt.

vijf principes van bodemgezondheid

In al zijn beslissingen als boer laat Brown zich leiden door de vijf principes van bodemgezondheid, die hij benoemt als door de natuur zelf ontwikkeld gedurende vele tienduizenden jaren en die overal ter wereld,

waar de zon schijnt en planten groeien, dezelfde zijn. Deze vijf principes voor bodemgezondheid zijn:

1. Beperkte verstoring

Beperk de mechanische, chemische en fysieke verstoring van de bodem. Ploegen maakt de structuur van de bodem kapot. Het breekt constant het "huis" af dat de natuur bouwt om de levende organismen, die zorgen voor natuurlijke bodemvruchtbaarheid, te beschermen. De bodemstructuur bestaat onder andere uit aggregaten (samenhangende bodemdeeltjes die met organisch materiaal een stabiel geheel vormen) en poriënruimten (openingen die het mogelijk maken dat water de bodem in-trekt). Het resultaat van ploeg-

gen is bodemerosie, waarbij goede grond, een kostbare natuurlijke hulpbron, verloren gaat. Kunstmest, herbiciden, pesticiden en fungiciden hebben eveneens allemaal een negatieve impact op het leven in de bodem.

2. Pantser

Houd de bodem altijd bedekt. Dit is een cruciale stap in het opbouwen van bodemgezondheid. Onbedekte bodem is uitzonderlijk: de natuur is altijd bezig om de bodem te bedekken. Een natuurlijk "pantser" laten ontstaan beschermt de bodem tegen wind- en watererosie en zorgt voor voedsel en leefgebieden voor macro- en micro-organismen in de bodem. Het voorkomt ook dat vocht verdampt en dat onkruidzaden

zich verspreiden.

3. Diversiteit

Streef naar diversiteit zowel van planten- als diersoorten. Waar in de natuur zijn er monoculturen te vinden? Grassen, ruigtekruiden, peulvruchten en struiken leven allemaal in onderlinge harmonie. Elk van deze soorten heeft een eigen inbreng. Sommigen hebben ondiepe wortels, andere diepe of vezelige wortels, en weer andere penwortels. Sommigen bevatten een hoog gehalte aan koolstof, andere juist weinig koolstof en weer anderen zijn stikstofvangers. Elk van hen speelt een rol in het behoud van de bodemgezondheid. Diversiteit verbetert het functioneren van het bodemecosysteem als geheel.

4. Levende wortels

Zorg gedurende het jaar zo lang mogelijk voor een levend wortelsysteem in de bodem. In een zachte winter of heel vroeg in de lente zie je groene plantjes verschijnen. Loop dezelfde route aan het einde van de herfst of aan het begin van de winter en ook dan zul je groene, groeiende planten zien, een teken van levende wortels. Die levende wortels pompen koolstof, de belangrijkste voedselbron voor bodemorganismen, in de grond en dit gedurende een periode waarin de akkers normaal gesproken braak liggen.

5. Integratie van dieren

De natuur functioneert niet zonder dieren. Het integreren van vee kent veel voordelen. Begrazing stimuleert planten om meer koolstof in de bodem te pompen. Dit houdt de voedingsstofcyclus op gang door de bodembiologie te voeden. Het heeft ook een aanzienlijke en positieve invloed op klimaatverandering, omdat er zo koolstof uit de atmosfeer wordt gehaald en in de bodem terecht komt. En als je een gezond functionerend ecosysteem op je boerderij wilt, moet je niet alleen een geschikt leefgebied aan boerderijdieren bieden, maar ook aan bestuivers, roofinsecten, regenwormen en alle microbiologie die het functioneren van het ecosysteem mee in stand houdt.

Bij herhaling benadrukt Brown dat de specifieke oplossingen voor zijn boerderij, bijvoorbeeld de keuze van de meest geschikte gewassen, anders kan zijn op een andere boerderij, afhankelijk van de bodemsoort, de gemiddelde jaartemperatuur en de hoeveelheid neerslag. Hij deelt ook verhalen en ervaringen van andere boeren,

van zeer grote tot piepkleine bedrijven, die de regeneratieve benadering toepassen. Er wordt ook ruim aandacht besteed aan hoe de volgende generatie boeren kan ondersteund worden bij het opbouwen of verder uitbouwen van een duurzaam landbouwbedrijf en hij deelt zijn inzichten over het opleiden en begeleiden van jonge landbouwers.

“Rijke grond” belicht eveneens het grotere beeld van de impact van landbouw op de samenleving, het klimaat en de planeet. Brown legt uit hoe traditionele landbouwpraktijken, die gericht zijn op maximale opbrengst per hectare en per dier, leiden tot verarmde bodems, verlies aan biodiversiteit, lucht- en waterverontreiniging. Hij beschrijft hoe herstellende landbouw kan helpen bij het verminderen van de gevolgen van klimaatverandering en kan zorgen voor een betere toekomst voor de aarde en de mensheid.

De conclusie van Gabe Brown is dat het tijd is om een verandering teweeg te brengen in de manier waarop we wereldwijd onze landbouwgronden beheren. Hij legt de nadruk op het verbeteren van de bodemgezondheid en op het herstellen van het ecosysteem.

Het doel is om een gezonder en evenwichtiger landbouwsysteem te creëren dat zowel voordelig is voor de landbouwbedrijven, voor de samenleving en voor de planeet. De auteur hoopt dat de lezers door het boek geïnspireerd zullen worden om actie te ondernemen op hun eigen landbouwbedrijf, of gewoon in hun eigen tuin. “Rijke grond” is een praktische en inspirerende gids vol tips en trucs voor boeren en tuinders die op zoek zijn naar manieren om hun grond en hun bedrijf gezonder, duurzamer en -heel belangrijk- winstgevender te maken.

Over welke toekomst voor de boer gaat het?

Na de tweede wereldoorlog was het motto: nooit meer honger. Daarom is er een beleid ontwikkeld dat uiteindelijk tot steeds meer productie leidde, tot grotere bedrijven en meer dan 40% van de boeren die miljonair zijn. Het aantal boeren is daarbij drastisch afgenomen. Innovatie is een soort toverwoord geworden en als oplossing aangeprezen voor alle problemen die de ontwikkelingen van de afgelopen 50 jaar hebben veroorzaakt. Innovatie is ook het verdienmodel van de agro-industrie die gebaseerd is op wat nu als reguliere landbouw gezien wordt. BBB, die wel de burger in zijn naam heeft staan maar er zich niks van aantrekt, omarmt de innovatie om noodzakelijk koerswijzigingen te voorkomen. Die koers is nog steeds: minder maar rijkere boeren waarvan banken, toeleveranciers en verwerkingsindustrie profijt trekken. Door gebruik van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen neemt het bodemleven en de biodiversiteit af. Het lijkt erop dat we denken dat we de natuur en het klimaat wel de baas kunnen. Samen met de import van voer uit het buitenland is de natuurlijke cyclus in Nederland uit balans geraakt, de leefomgeving heeft last van een overmaat aan mest, van CO2 uitstoot, van stikstof en stank en het risico op verspreiding van ziektes vanuit de intensieve veehouderij. Bovendien wordt die gezonde leefomgeving en de gezondheid van al wat leeft aangetast door pesticidegebruik.

Vanuit dat besef zijn er al langere tijd mensen bezig om aan te tonen dat landbouw in balans met de natuur wel degelijk kan. Zonder die innovatie van bestrijdingsmiddelen, kunstmest en apparatuur om de negatieve gevolgen te verdoezelen. Vaak is de productie in hoeveelheid minder en dan valt er minder te exporteren. Maar waarom produceren voor export als we met de negatieve gevolgen van de productie een slechte leefomgeving hebben? Dat een aantal ondernemers er steeds goed aan verdiend heeft en zo door wil gaan is, als je vanuit hun portemonnee redeneert, soms wel te snappen. Hoewel: als je geen geld hoeft uit te geven aan technische hulpmiddelen hoef je dat ook niet terug te verdienen.

De agro-industrie ziet het huidige verdienmodel onder druk komen als we de natuur-inclusieve

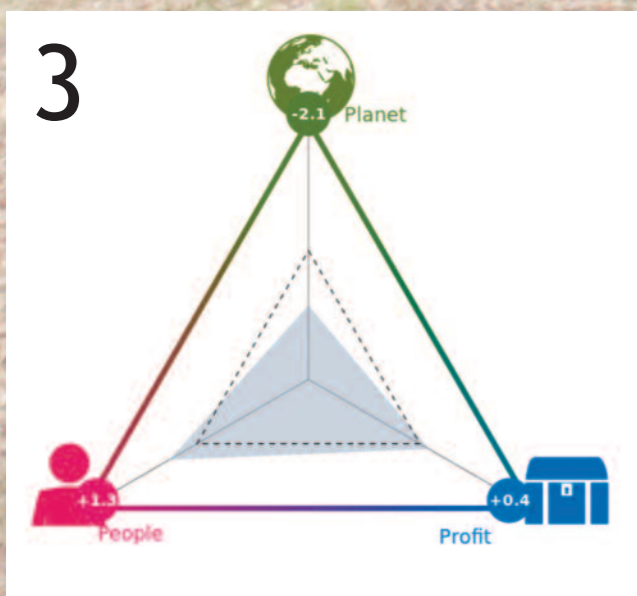
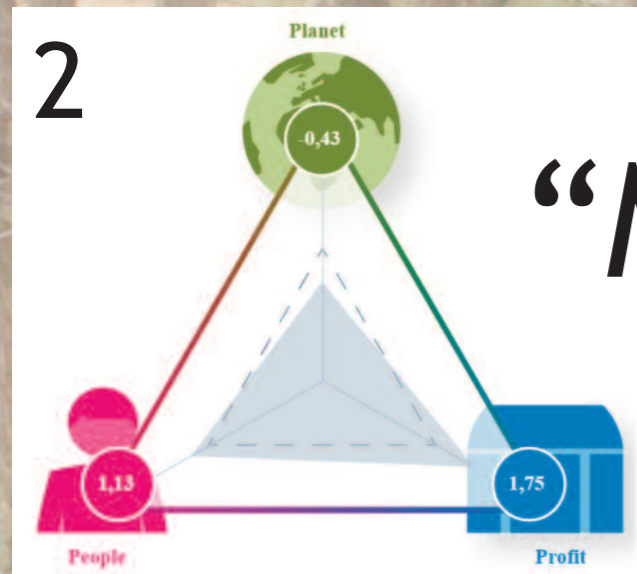
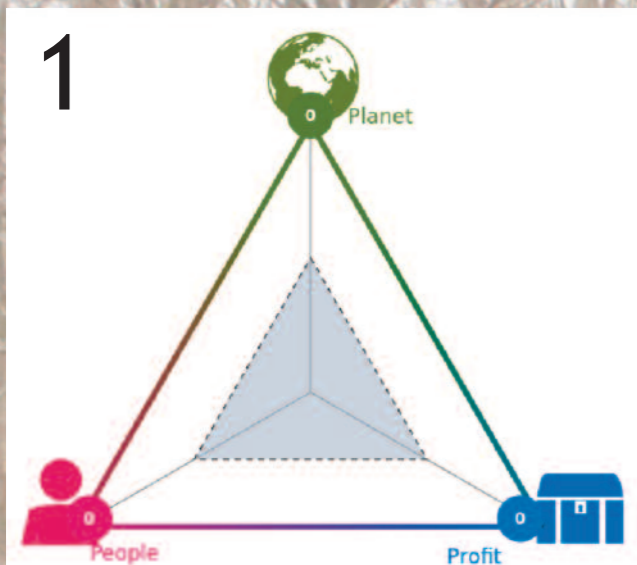
kant opgaan. De fabriek van kunstmest heeft dan een probleem, de producent van allerlei apparaten heeft een probleem, de import en export van allerlei producten wordt minder. De boer hoeft niet meer in speciale vloeren, luchtwassers, zware machines en andere apparaten te investeren. Zonder die investeringen wordt de afhankelijkheid van de banken een stuk minder. Om de leningen voor dat soort voorzieningen van de bank te kunnen betalen is verhoging van de productie steeds het middel geweest. Minder afhankelijk van de banken werken zal een verdere intensivering tot staan brengen. Als we daar gezondere productiemethoden, voeding en leefomgeving aan overhouden, ben ik vóór.

Subsidiestromen richting de landbouw zijn er sinds de jaren vijftig voldoende. De regering heeft 25 miljard beschikbaar voor het uitkopen van boeren. Laten we dat geld voor het alternatief gaan uitgeven. Om meer boeren die in balans met de natuur en leefomgeving produceren, een bestaan te geven. We moeten boeren niet uitkopen om vervolgens te zien dat de overblijvers alleen maar verder de verkeerde kant opgaan. We hebben geen beleid nodig dat tot gevolg heeft dat er minder boeren zullen zijn in de toekomst. In de vorige eeuw waren er consulenten die boeren hielpen met de opzet en/of voortgang van hun bedrijf. Laten we consulenten aanstellen die de boeren kunnen helpen om het bedrijf om te zetten naar natuur-inclusief werken en dat met die 25 miljard aantrekkelijk maken. De boeren zijn eigenaar van de grond en kennen hun omgeving dus we hebben ze nodig om die grond met respect voor de natuur te gebruiken. De mens is vaak bang voor veranderingen en op grond daarvan krijgen mensen gehoor voor hun gebrul dat het niet zou kunnen. De vertragingstactiek van LTO, BBB en agro-industrie zorgt voor verloren tijd. Jammer van de extra inspanningen die we daarom later weer moeten verrichten. Wat mij betreft kan de tijd dat we aan minder milieubelastende landbouw kunnen werken niet snel genoeg aanbreken.

Lees ook: ‘Uit de shit, een pleidooi voor meer boeren en minder vee’ van Thomas Oudman, uitgegeven door De Correspondent.

Mountainbikers

De duurzaamheids driehoek in praktijk

“Mountainbikers in Land van Cuijk krijgen in de nabije toekomst mogelijk meer ruimte om zich uit te leven. De gemeente doet onderzoek naar meer mtb-routes” kopte de Gelderlander op 14 januari 2023. En vervolgens wordt er een aantal natuurgebieden genoemd, waar dit eventueel mogelijk gemaakt zou moeten worden. Men denkt aan de Kuilen en de Staatsbossen. Teun Wientjes, gemeenteraadslid van het CDA wordt aangehaald in het artikel. Hij pleit voor het verbinden van deze mtb-routes en “Kijk je naar de beschikbare natuur, dan is de potentie enorm.” “Hoogste tijd voor een MTB-routenetwerk in het Land van Cuijk” lezen we op de site van het CDA. Zo, denk ik dan. Volgens mij heeft de natuur nog een potentie van een honderdjarige. Het laatste beetje draagkracht uit de natuur moet er weer uitgeperst worden. De natuur, die keihard onder

druk staat door luchtverontreiniging, versnippering en verdroging. En dan moet er nog meer verstoring bij komen? Laat die doodzieke patiënt

- letterlijk - met rust.

Maar wellicht is dit een te emotionele reactie.

Als ik de kop zie van het coalitieprogramma 2022-2026 dan komt het allemaal goed: “Sámen bouwen aan een duurzaam en vitaal Land van Cuijk.”

En gaan we eens kijken of dit idee van Teun Wientjes in lijn is met het coalitieprogramma. Want wat is duurzaam? Wat houdt duurzaamheid in. Alleen een containerbe-

grip, dat zich leent voor greenwashing?

Gelukkig hoeven we het wiel niet zelf uit te vinden.

Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de levensbehoeften van de huidige generatie, zonder die van de toekomstige generaties tekort te doen. Het gaat hierbij om economische, sociale en leefomgevingsbehoeften. Ook wel de drie kapitalen genoemd: people, planet, profit genoemd. Deze op de VN - conferentie gepresenteerde definitie in Our Common Future werd in 1987 gepubliceerd; drie jaar voor het ontstaan van het CDA.

En gelukkig hoeven we een nadere uitwerking ook niet zelf te doen. Dit is al gedaan door de Universiteit van Tilburg en daarin wordt nu samengewerkt met het PON. <https://www.telos-duurzaamheidscan.nl>

Populairder gezegd: duurzame ontwikkeling voorziet in de behoeften van de huidige generatie maar zorgt er tegelijkertijd voor dat ook toekomstige generaties zich in hun behoeften kunnen voorzien. Duurzame ontwikkeling gaat dus over de vraag hoe we willen dat onze samenleving er in de toekomst uitziet en hoe we denken dat te realiseren.

Je kunt zeggen dat er sprake is van een duurzame ontwikkeling als één of meer van die kapitalen groeit, zonder dat dit ten koste gaat van een ander kapitaal.

Laten we de door het CDA ge-

wenste ontwikkeling eens tegen de lat van de duurzaamheid leggen. In de eerste driehoek zie je een maagdelijke uitgangssituatie: **(zie plaatje 1)**

Deze uitgangssituatie is niet de werkelijke. Maar daarover verderop meer. Als je het gesprek o.b.v. duurzaamheid wilt aangaan, is het zaak om te bezien wat er met de binnenste -grijze -driehoek gaat gebeuren. Als de punt van de binnenste driehoek beweegt naar de punt van de grote driehoek is er voor dat kapitaal groei voorzien. Gaat de punt verder naar het centrum, dan is er krimp van dat kapitaal. Dit gebeurt naar aanleiding van een scorelijst. Als ik een inschatting maak van de huidige situatie, hebben we jaren van groei gehad voor People en Profit, maar heeft Planet flink ingeleverd. De hieronder staande

weergave is voorbeeldmatig van een inschatting van de huidige situatie. **(zie plaatje 2)**

Wat gaat er nu gebeuren als je de mountainbike-routes in de natuur gaat toestaan? We moeten ons niet afvragen wat het voor kwaad kan, maar

waar het goed voor is. Waarom het goed is voor de natuur? En dat is het niet: **(zie plaatje 3)**

Het is geen duurzame ontwikkeling omdat één van de kapitalen inlevert. Je ziet Planet nog verder inleveren in dit model. In de hierboven geschetste situatie, zie je maar een klein deel van de systematiek. Er zit nog veel meer “onder de motorkap”. Deze PPPscan, zoals hij ook wel genoemd wordt, leent zich uitstekend om met een grotere groep een bepaald onderwerp te bespreken. Het resultaat qua duurzaamheid is geen keiharde objectieve uitkomst. Ik noem het een geobjectiveerde subjectiviteit. Ook leert het samen aangaan van een dergelijke sessie - naast een gestructureerde communicatie - ook verbeter-suggesties in de praktijk. Ik daag het CDA uit om - om te beginnen - samen een keertje het thema “MTB-routes in de natuur” uit te werken. Wellicht smaakt dat naar meer.

Geert Versteegen

CON SU

MIN

www.mlvc.nl
 bezig voor een beter milieu

DE

REN!